

ISSN 2010-9075

БЕРДАҚ атындағы ҚАРАҚАЛПАҚ
МӘМЛЕКЕТЛИК УНИВЕРСИТЕТИНИҢ

ХАБАРШЫСЫ

БЕРДАҚ номидаги ҚОРАҚАЛПОҚ
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИНИНГ

АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК

КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА им. БЕРДАХА

2

НӨКИС 2024 НУКУС

**БЕРДАҚ атындағы ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК
УНИВЕРСИТЕТИНИҢ**

ХАБАРШЫСЫ

**БЕРДАҚ номидаги ҚОРАҚАЛПОҚ
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИНИҢ**

АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК

**КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА им. БЕРДАХА**

№ 2 (65)

2024

Каракалпакский госуниверситет им. Бердаха

Учредитель и издатель: Каракалпакский государственный университет им. Бердаха
Главный редактор: доктор технических наук РЕЙМОВ А. М.
Заместитель главного редактора: доктор географических наук ТУРДЫМАМБЕТОВ И.Р.
Ответственный редактор журнала: ТУРСЫНМУРАТОВ М.

Редакционная коллегия:

АБДИНАЗИМОВ Ш. – проф., доктор филологических наук, АБДУЛЛАЕВА М.Н. – доктор философских наук, АЛЕУОВ У. – проф., доктор педагогических наук, АЛЛАМБЕРГЕНОВ К. – проф., доктор филологических наук, АМЕТОВ Я. – доц., доктор биологических наук, АСЕНОВ Г. – проф., доктор биологических наук, БАЙМАНОВ К. – проф., доктор технических наук, БАЛЛИЕВА Р. – доктор исторических наук, БАБАДЖАНОВ Ф. – доц., кандидат филологических наук, БЕРДИМУРАТОВА А. – проф., доктор философских наук, ЖАРИМБЕТОВ К. – проф., доктор филологических наук, ЖОЛЛЫБЕКОВ Б. – проф., доктор географических наук, ЖУМАНОВ М.А. – проф., доктор биологических наук, ИСМАЙЛОВ К.А. – проф., доктор физико-математических наук, КОЩАНОВ Б. – проф., доктор исторических наук, КУДАЙБЕРГЕНОВ К.К. – проф., доктор физико-математических наук, КУДАЙБЕРГЕНОВ М.С. – проф., доктор филологических наук, КУТЫБАЕВА Е. – проф., доктор юридических наук, КАЙЫПБЕРГЕНОВ Б.Т. – доктор технических наук, МАМБЕТУЛЛАЕВА С.М. – проф., доктор биологических наук, МАМБЕТНАЗАРОВ Б.С. – проф., доктор сельскохозяйственных наук, МАТКУРБАНОВ Р. – доктор юридических наук, МАТЧАНОВ А.Т. – проф., доктор биологических наук, МАШАРИПОВА Т. Ж., – доц., доктор филологических наук, МУМИНОВ Ф.А. – проф., доктор филологических наук, МУСАГАЛИЕВ А. Ж. – доктор экономических наук, РЕЙМОВА З.А. – проф., доктор юридических наук, СЕЙФУЛЛАЕВ Ж. – доктор физико-математических наук, ТАГАЕВ М.Б. – проф., доктор технических наук, ТИЛЕУМУРАТОВ Г. – доц., кандидат филологических наук, УБАЙДУЛЛАЕВ Х. – проф., доктор экономических наук, УТЕБАЕВ Д., – доц., доктор физико-математических наук, УТЕУЛИЕВ Н.У. – проф., доктор физико-математических наук, УРАЗЫМБЕТОВ К.К. – проф., доктор филологических наук, УМАРОВА К. – доктор юридических наук, ХИКМАТОВ Ф. – проф., доктор географических наук.

Журнал издается с 2008 года

Выходит 4 раза в год на каракалпакском, узбекском, русском и английском языках

Адрес редакции: 230100, г. Нукус, ул. Ч. Абдирова, 1.

Телефон: 223-60-19

E-mail: vestnik@karsu.uz

Редактор: Машарипова Т. Ж.

Корректор: Кайыпова Ф.Ж.

Компьютерная верстка: Сейдабуллаева Ф.

«Вестник Каракалпакского государственного университета им. Бердаха» Постановлениями Президиума ВАК при Кабинете Министров Республики Узбекистан (20.03.2015 г., №214/2; 18. 11.2015 г., №218/5; 22.12.2015 г., №219/5; 23.12.2016 г., №232/5; 29.12.2016 г., №233/4; 29.03.2017 г., №239/5; 29.08.2017 г., №241/8; 28.12.2017 г., №247/6) включен в перечень научных изданий, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией Республики Узбекистан, для публикации основных научных результатов докторских диссертаций по научным направлениям История, Философия, Филология, Юридика, Педагогика, Психология, Экономика, Политология, Исламоведение.

Сдано в набор 10. 06. 2024. Подписано к печати 25. 06. 2024. Формат бумаги 60x84 1/8. Печать офсетная. Бум. л. 30,1. Уч.-изд. л. 20. Тираж 300. Цена договорная.

Каракалпакский государственный университет им. Бердаха. г.Нукус, ул. Ч. Абдирова,1 Журнал зарегистрирован Каракалпакским агентством печати и информации. Регистрационный номер №01-051 от 31 октября 2008 г.

Отпечатано в ООО «Шабнам Омад Нур». г. Самарканд, ул. Зиёкорлар 1.

© Вестник Каракалпакского государственного университета им.Бердаха

Founder and publisher: Karakalpak State University named after Berdakh
Editor in Chief: Doctor of Technical Sciences REYMOV A. M.
Deputy Editor-in-Chief: Doctor of Geographical Sciences TURDYMAMBETOV I.R.
Responsible editor of the periodical: TURSUNMURATOV M.
Editorial team:

ABDINAZIMOV Sh. – prof., Doctor of Philology, ABDULLAEVA M.N. – Doctor of Philosophy, ALEUOV U. – prof., Doctor of Pedagogical Sciences, ALLAMBERGENOV K.– Prof., Doctor of Philology, AMETOV I. - Associate Professor, Doctor of Biological Sciences, ASENOV G. – Prof., Doctor of Biological Sciences, BAYMANOV K. - Prof., Doctor of Technical Sciences, BALLIEVA R. – Doctor of Historical Sciences, BABAJANOV F. – docent, PhD of Philological Sciences, BERDIMURATOV A. – Prof., Doctor of Philosophy, ZHARIMBETOV K. – Prof., Doctor of Philology, ZHOLLYBEKOV B.–Prof., Doctor of Geography, ZHUMANOV M.A. – Prof., Doctor of Biological Sciences, ISMAYLOV K.A. – prof., Doctor of physical and mathematical Sciences, KOSCHANOV B. – prof., Doctor of historical Sciences, KUDAYBERGENOV K. K. – prof., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, KUDAYBERGENOV M.S. – prof. Doctor of Philology, KUTYBAEVA E. – Prof., Doctor of Law, KAYPBERGENOV B.T. – Doctor of Technical Sciences, MAMBETULAEVA S.M. – Prof., Doctor of Biological Sciences, MAMBETNAZAROV B.S. – prof., Doctor of Agricultural Sciences, MATKURBANOV R. – Doctor of Law, MATCHANOV A.T. – prof., Doctor of Biological Sciences, MASHARIPOVA T. Zh. - docent. Doctor of Philology, MUMINOV F.A. – prof., Doctor of Philological Sciences, Musagaliyev A. Zh. - Doctor of Economics, REIMOVA.Z.A. - prof., Doctor of Law, SEIFULLAEV J. - Doctor of Physical and Mathematical Sciences, TAGAYEV M.B. – prof., Doctor of Technical Sciences, TILEUMURATOV G. - docent, Candidate of Philological Sciences, UBAYDULLAYEV H. – prof., Doctor of economics, UTEBAEV D. - docent. Doctor of Physical and Mathematical Sciences, UTEULIEV N.U. – prof., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, URAZYMBETOV K.K. – prof., Doctor of Philology, UMAROVA K. – Doctor of Law, KHIKMATOV F.– prof., Doctor of Geographical Sciences.

Periodical has been published since 2008

Issued 4 times a year in Karakalpak, Uzbek, Russian and English

Editorial address: 230100, Nukus, st. Ch. Abdirov, 1.

Phone: 223-60-19

E-mail: vestnik@karsu.uz

Editor: Masharipova T. Zh.

Proofreader: Kayipova F.Zh.

Computer layout: F. Seydabullaeva

"The Herald of Karakalpak State University named after Berdakh" is included in a list of scientific publications recommended by the Higher Attestation Commission under the Cabinet of the Minister of the Republic of Uzbekistan for the publication of the main scientific results of doctoral dissertations in scientific areas History, Philosophy, Philology, Law, Pedagogy, Psychology, Economy, Political Science, Islamic Studies, by decrees of the Presidium of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan (20.03.2015 г., №214/2; 18. 11.2015 г., №218/5; 22.12.2015 г., №219/5; 23.12.2016 г., №232/5; 29.12.2016 г., №233/4; 29.03.2017 г., №239/5; 29.08.2017 г., №241/8; 28.12.2017 г., №247/6).

Delivered to the set 10. 06. 2024. Signed for printing 25. 06. 2024. Paper size 60x84 1/8. Offset printing. Paper sheet 30,1. Edu.pub. sheet 20. Circulation 300. Price is negotiable.

Karakalpak State University. Berdah Nukus, st. Ch. Abdirova, 1

The periodical is registered by the Karakalpak Press and Information Agency.

Registration number №01-051 from October 31, 2008

Printed by «Shabnam Omad Nur» Ltd. Samarkand, Intellectuals 1.

Tayanch soʻzlar: jismoniy tarbiya, sport, tajriba, wquvchi yoshlar, salomatlik.

Влияние внешние факторы на развитие силовых способностей у детей младшего возраста при разделении спортивных тренировок на циклы

Резюме. В статье исследуются показатели развития качества силы студенческой молодежи. На основе экспериментальных данных было проанализировано, как меняется здоровье молодых подростков, занимающихся физической культурой. Полученные результаты показали важность физического воспитания в восстановлении здоровья студенческой молодежи.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, эксперимент, школьники, здоровье.

Influence of external factors on the development of strength abilities in young children when dividing sports training into cycles

Summary. The article examines the indicators of the development of the quality of strength of student youth. Based on experimental data, it was analyzed how the health of young adolescents engaged in physical culture is changing. The results showed the importance of physical education in restoring the health of students.

Keywords: physical education, sports, experiment, schoolchildren, health.

ТАЛАБАЛАРНИНГ МИЛЛАТЛАРАРО МУЛОҚОТИДА ТОЛЕРАНТЛИК МАДАНИЯТИ ФЕНОМЕНИ ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Бекбергенов А. А.

Қорақалпоқ давлат университети

Замонавий жамиятда бағрикенглик мавзуси энг долзарб ва таҳлил талаб қилинадиган мавзулардан бирига айланди. У кўплаб муаммоларни ўз ичига олади, турли даражаларда муҳокама қилинади ва кўп тузилмалар, жумладан, турли этник гуруҳлар, сиёсий ва ижтимоий-маданий ташкилотлар турли жиҳатларда кўриб чиқилади. Шуни таъкидлаш керакки, бу жамоалар ўртасидаги муносабатлар низо ва урушларга сабаб бўлган турли даъволар билан ҳам, бирлашиш ва иттифокқа бўлган эҳтиёжларнинг ўзгариши билан ҳам белгилаб қўйилган. Толерантлик (ёки бағрикенглик) деганда, қайсидир маънода устун турдан фарқ қиладиган ёки умумэътироф этилган ҳукмларга риоя қилмайдиган одамлар билан бирликни ўрнатиш ва сақлаш истаги ва қобилияти тушунилади. Толерантлик қийин ва камдан-кам ютуқдир, чунки жамиятнинг асоси қабила онгидир. Биз ўзимизни қарашлари, қизиқишлари ва эътиқодлари бизникига ўхшаш одамлар ёки биз билан бир хил тилда сўзлашадиган, бир хил маданиятга эга ёки биз билан бир хил этник гуруҳга мансуб одамлар билан боғланамиз.

Инсоният тарихи давомида одамларни жамоаларга бирлаштирган асосий нарса умумий тил ва этник ўхшашлик ҳисси эди. Аммо, иккинчи томондан, одамлар "бошқалар" - биздан фарқ қиладиганлар ҳақида кўрқишди ёки тажовузкор. Одамлар ўртасидаги фарқлар турли даражаларда бўлиши мумкин: биологик, маданий ёки сиёсий. Барча замонавий халқлар маданият ёки диндаги фундаментал анъаналар орқали ўз бирлигини сақлаб қолган анъанавий жамиятларга қараганда маданий, диний ва сиёсий жиҳатдан кўпроқ плюралистикдир. Ғарб дунёсида ривожланган маданий ва диний плюрализм бағрикенгликнинг ривожланишига олиб келди. Айтишимиз мумкинки, бағрикенглик бу плюрализмнинг асосий элементи бўлиб, унинг янада ривожланишига ҳисса қўшди. Толерантлик ривожланиши тарихидаги энг муҳим босқичлардан бири XVII асрдаги инглиз тарихига тўғри келадиган кромвел даври бўлди. Ўша пайтда, кромвел армиясининг бир қисми бўлган турли хил пуритан секталари орасида фақат индпенденц ва левеллерс эркинлик ва бағрикенглик тарафдори эди. Улар ҳеч бир эътиқод шу қадар мукамал ва хатосиз бўлиши мумкин эмаски, жамиятда мавжуд бўлган бошқа қарашлар унинг йўлида қурбон бўлиши мумкинлигига ишонишган.

Диний бағрикенглик биринчи марта Ғарбда пайдо бўлган ва айнан шу нарса ўша пайтда эркин жамиятда мавжуд бўлган бошқа барча эркинликларни келтириб чиқарган. Турли диний қарашлар ва эътиқодларга эга бўлган одамларга нисбатан тоқатли бўлиш энг қийини, деган фикр бор. Бу фикр диннинг тубдан ақидапараст эканлиги ҳақидаги ғояга асосланади ва бу қисман тўғри, чунки у шахсдан тўлиқ фидойиликни талаб қилади.

XVIII асрнинг маърифат даври кўпинча бағрикенглик руҳи билан таъминланган. Бу рационалистик типдаги жуда хавфли яқобин ақидапарастлигини келтириб чиқарди. Бу даврда толерантликнинг асосий намоёндаларидан бири Волтер эди. У биз бошқаларнинг қарашлари ва эътиқодларига қўшилмаслигимиз мумкин, аммо биз ҳар кимнинг фикр билдириш ҳуқуқини ҳурмат қилишимиз кераклигини айтди. Бу ҳукм бағрикенгликнинг классик назариясини очиб беради. Аслида, ҳар қандай фикр ёки эътиқод, хоҳ у диний, хоҳ сиёсий ёки маданий бўлсин, агар биз ишонадиган ғояларнинг ҳалоллигига ва биз эътироз билдираётган қарашларнинг ёлғонлигига шубҳа қолмаса, муросасизликка олиб келиши мумкин. Сиёсий эркинлик дегани, биз сиёсий рақибларимизга янги ҳукуматни ташкил этиш, сайловолди ташвиқоти ва тузиш имкониятини бериш учун старлича ишончимизни англалади. Иқтисодий эркинлик рақобатдош иқтисодий манфаатларга тоқат қилишда ифодаланади. Рақобат янада баркамол жамоанинг шаклланишига олиб келади ва шахслар ва ижтимоий гуруҳларнинг ташаббусини фаоллаштиради. Бошқа миллат вакилларига нисбатан бағрикенглик, биз фарқлар остида яширинган ўхшашликларнинг мавжудлигини қабул қилишимизни англади. Масалан, биз одамларнинг маълум гуруҳлари бутун инсониятга тегишли эканлигини қабул қиламиз. Фикри, қизиқиши ва хулқ-атвори бизникдан фарқ қиладиган одамларга нисбатан бағрикенглик ҳақиқатнинг оддий бўлиши мумкин эмаслигини, унинг юзлари кўплигини ва унга нисбатан бошқа қарашлар мавжудлигини тушунишни талаб қилади. Ҳақиқатнинг турли томонларини тушуниш ёки бугунги кунда биз ишонадиган ҳақиқатларнинг чегараларини тушуниш қобилияти барча билимларга дуч келадиган қийинчиликларни оқилона ва сабрли таҳлил қилиш жараёнидан келиб чиқади.

"Толерантлик" атамаси лотинча «толоро» феълидан келиб чиққан - "чидамоқ", "ушлаб турмоқ". Бу феъл бирор нарсани қўлда "қўтариш" ёки "ушлаш" керак бўлган ҳолларда ишлатилган. Бунда, одам бу нарсани ушлаб турганда ёки ҳаракатлантирганда, у азоб-уқубатларни бошдан кечириши, қаттиқ ҳаракат қилиши ва чидаши керак эди. Аммо "толерантлик" унинг инглизча талқинидан олинган - бағрикенглик атамасида кўпроқ қўлланилади, бу ерда бағрикенглик билан бирга "рухсат бериш" деган маънони ҳам англатади.

Иккала талқинни солиштирганда, биз ушбу атама ўлчов ғоясини ифодалаш учун ишлатилганлигини кўрамиз, бу бошқа шахс ёки ҳодисага тоқат қилиш чегараси, ҳатто улар тушунарсиз бўлса ҳам, хайратда қолиш, рад этиш ёки қаршилик кўрсатиш. XIX асрда "бардош" феъли кўп маънога эга бўлган: бардош бермоқ, азобланмоқ, кучланмоқ, чидамоқ, бирор нарсани кутиш, рухсат бермоқ, бўшашмоқ, шошмаслик, ҳайдамаслик ва ҳоказо. Аммо, ноаниқликка қарамай, "бағрикенглик" тоифаси тафаккур мазмунига, пассив йўналишга эга.

Ушбу атаманинг худди шундай таърифи замонавий луғатларда сақланиб қолган. Рус тилининг тушунтириш луғатида Д.Н. Ушаковнинг сўзларига кўра, "бағрикенглик" атамаси "толерантлик" тушунчаси билан тўлиқ бирлашди [4; 456]. "Хорижий сўзлар ва иборалар луғати" да бу атама "бошқаларнинг фикри, эътиқоди, хулқ-атвориغا нисбатан бағрикенглик, бирор нарсага ёки кимгадир нисбатан камситиш" сифатида ҳам тавсифланади [3; 309]. Чет эл сўзлари луғати қуйидаги семантик юкни ўз ичига олган "бағрикенглик" таърифини таклиф қилади: "бошқа одамларнинг эътиқодлари ва ҳаракатларини тан олиш ёки амалий тан олиш ва ҳурмат қилиш қобилияти". Ўзаро муносабатларнинг уйғунлиги, биринчи навбатда, субъектларнинг бир-бирига ҳурмати, бироқ, малталиқ тадқиқотчи К. Уейн таъкидлашича, бу ерда "толерантлик" таърифи етарлича тўлиқ эмас, чунки, "бағрикенглик нафақат бошқа одамларнинг эътиқодлари ва ҳатти-ҳаракатларини тан олиш ва ҳурмат қилиш, балки биздан фарқ қиладиган "бошқа одамлар" нинг ўзини ҳам тан олиш ва ҳурмат қилишдир». "Бошқалар" да ҳам индивидлар ҳам, шахслар ҳам ўзлари мансуб бўлган этник гуруҳларнинг вакиллари сифатида тан олинади [5; 28]. Масалан, Б.З.Вульфов бағрикенгликни инсоннинг (ёки гуруҳнинг) дунёқараши ва турмуш тарзи турлича бўлган бошқа одамлар (жамоалар) ёнида бўлиш қобилияти деб тушунган. Бу қобилият ҳар бир инсонда шаклланади инсон ижтимоий мавжудот сифатида, ҳар бир жамоада, доимо бошқа жамоалар билан "алоқада" бўлади [1; 12]. Кўп миллатли ва кўп динли давлат учун бу айниқса муҳимдир, чунки мурасасизлик объекти - муайян этник гуруҳлар ва конфессиялар, этник гуруҳлар ва умуман динлар вакиллари. "Сиёсий энциклопедия" да қуйидаги таъриф берилган: "Бағрикенглик умуман заифлик эмас, балки уни намоён қилувчи томон учун кучли, объектив ижобий ва фойдали сифатдир" [3; 234].

Психологик адабиётларда бағрикенгликнинг бироз бошқача таърифи берилган, жумладан, "Катта изоҳли психологик луғат"да бағрикенгликка бир нечта маънолар берилган. Бир томондан, бағрикенглик "бошқа бировнинг хулқ-атвори, эътиқоди ва қадриятларини либерал қабул қилишни ўрнатиш" деб тушунилади. Бошқа томондан, бағрикенглик "стрессга жиддий зарар етказмасдан тоқат қилиш қобилияти" деб тушунилади [3; 135]. Шундай қилиб, "бағрикенглик" атамасининг этимологиясини тушунишга уриналишларга турли хил ёндашувларни таҳлил қилиб, биз ушбу тоифа стрессга, атроф-муҳитнинг зарарли таъсирига қарши туриш қобилиятини ва бошқа одамнинг ҳатти-ҳаракатидан ўз ғазабини билдириш учун ишлатилганлигини кўрамиз.

И.Б. Гриншпун "бағрикенглик" тушунчасининг қуйидаги талқинларини эслатиб ўтади: улардан бири атроф-муҳитнинг асабий таъсирида (ҳақиқий ёки потенциал) ўз-ўзини тартибга солиш қобилиятидан иборат бўлган индивидуал хусусиятни (барқарор ёки вазиятни) белгилаш учун ишлатилади; иккинчиси - бошқа бировнинг ҳаракатларидан нисбий мустақилликда очиқлик асосида бошқа шахсга нисбатан тажовузкор бўлмаслик қобилиятини кўрсатиш. Биринчи ҳолда, асосий эътибор ўз-ўзини сақлаш қобилиятига, иккинчисидан - ўзаро таъсир ўтказишга тайёрликка қаратилади [1; 67]. О.А. Грива бағрикенгликни "индивиднинг психо-эмоционал барқарорлиги ва унинг турли соҳаларда бошқаларга нисбатан бағрикенг муносабати" деб тушунади. Унинг замонавий фалсафий таърифи бағрикенглик тушунчасининг илгари тасвирланган кўплаб талқинларига ўхшайди. "Фалсафий энциклопедик луғат"да бағрикенглик этник, миллий ёки маданий мансублигидан қатъи назар, бошқа одамларга нисбатан бағрикенглик, бошқа одамларнинг қарашлари, ахлоқи, одатларига нисбатан бағрикенглик, турли маданий гуруҳлар ва уларнинг хусусиятларига нисбатан зарур бўлган бағрикенглик сифатида тавсифланади [3; 234]. А.М. Байбаков бағрикенглик тушунчасига худди шундай таъриф беради. Унинг айтишича, "бағрикенглик – субъектнинг умуминсоний ҳуқуқ ва эркинликлари доирасида рақобатдан қочмасдан, ўз позицияларига ишонч асосида бошқа нуқтаи назар мавжудлигини, маданий фарқлар хилма-хиллигини тан олиш қобилиятидир. Индивидуал ва шу билан бирга шахс шахсиятининг индивидуаллигининг барқарорлигини таъминлаш (яъни ўз тамойилларидан воз кечишга имкон бермайди) ва жамиятда шахснинг уйғун ривожланиши" [2, 73].

Фалсафий йўналишнинг вакиллари "бағрикенглик" атамасининг бир нечта мумкин бўлган талқинларини тақдим этади. Биринчидан, у "бағрикенгликни бепарқлик" деб таърифлайди. Шу нуқтаи назардан, ҳақиқатни исботлаб бўлмайдиган фикрлар мавжудлиги тахмин қилинади (диний қарашлар, турли маданиятларнинг ўзига хос қадриятлари, махсус этник эътиқодлар ва бошқалар). Иккинчидан, у "бағрикенглик ўзаро тушунишнинг мумкин эмаслиги" ҳақида гапиради, яъни бағрикенгликнинг намоён бўлиши бошқа шахсни ҳурмат қилиш билан чегараланади, ҳатто уни тушунишнинг иложи бўлмаса ҳам у билан мулоқот қилиш мумкин эмас.

"Бағрикенглик" ўз маданиятининг инсон онгида имтиёзли мавқеини англатади, шунинг учун бошқалар заифроқ деб баҳоланади: уларга тоқат қилиш мумкин, лекин айни пайтда нафратланади. Бу толерантликни аниқлашнинг учинчи усули. Тўртинчидан, бағрикенглик "ўз тажрибаси ва танқидий мулоқотни кенгайтириш" деган маънони англатади. Ҳар бир маданият, қадрият ва когнитив тизим нафақат бошқа тизим билан курашга

киришади, балки бошқа тизим тажрибасини ўзлаштиради ва шу билан ўз тажрибасининг чегараларини кенгайтиради.

Илмий тадқиқотлар талқинига кўра, ҳар бир инсоннинг ўзига хослиги бор, у ўзгариши ва ривожланиши, сезиларли даражада ўзгариши мумкин. Бу муаммо, айниқса, ижтимоий ва маданий дунёда содир бўлаётган энг мураккаб жараёнлар кўпинча индивидуал ўзига хослик инкирозини келтириб чиқарадиган бизнинг давримизда кескин ўзига хосликнинг ривожланиши фақат бошқа одамлар билан доимий мулоқот қилиш, бошқа нуқтаи назарлар, принциплар, позициялар билан мулоқот қилиш, бу бошқа позицияларни тушуниш ва ўз-ўзига бошқа нуқтаи назардан қараш имконияти шароитида юз бериши мумкин. Чунки, муносабатлар диалектикасини ривожлантиради ("Мен ўзим учунман", "Мен бошқаси учун", "Бошқаси мен учун" ва бошқалар). Демак олимлар фикрига кўра, «турли маданиятлар ўртасидаги муносабатлар ҳам диалогикдир», ушбу диалогизмнинг даражаси ва ундан ҳам кўпроқ хабардорлиги турли маданиятлар ва бир хил маданият ривожланишининг турли босқичлари учун жуда фарқ қилиши мумкин.

АДАБИЁТЛАР

1. Асаматдинова Ж. Технологии формирования ценностной ориентации учащихся на основе их нравственно-эстетического воспитания. Монография. ISBN 978-9943-4648-8-9, Ташкент, 2016. - С.167.
2. Байбаков, А.М. Введение в педагогику толерантности: учеб. – метод. пос. для педагогов и студентов [Текст] / А.М. Байбаков. – Волгоград: Изд - во ВГИПК РО, 2002. – 12 с.
3. Словарь иностранных слов и выражений [Текст]. – М.: Мысль, 1998. – 605 с.
4. Толковый словарь русского языка: в 4 т. [Текст] / под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Рус. словари, 1994. – 598 с.
5. Уэйн, К. Образование и толерантность [Текст] / К. Уэйн // Высшее образование в Европе. – 1997. – № 2. – С. 14–28.
6. Хеффе, О. Плюрализм и толерантность: к легитимации в современном мире [Текст] / О. Хеффе // Философские науки. – 1991. – № 12. – С. 16–28.

Талабаларнинг миллатлараро мулоқотида толерантлик маданияти феномени педагогик муаммо сифатида

Резюме: мақолада жамиятдаги бағрикенглик муаммоси, унинг дунё тилларидаги таснифи, адабиётлардаги таҳлили, аҳамияти ва йўналиши, маданий ва тарихий ёндашувларга асосланган қарашлар, талабаларда миллатлараро мулоқотда толерантлик муносабатларни ривожлантириш заруриятлари кўрсатилган. Шунингдек, турли этник гуруҳлар, сиёсий ва ижтимоий-маданий ташкилотлар турли жиҳатларда кўриб чиқилади.

Таянч тушунчалар: диний бағрикенглик, сиёсий бағрикенглик, эътиқод, ҳулқ-атвор.

Феномен культуры толерантности в межнациональном общении студентов как педагогическая проблема

Резюме: в статье отражена проблема толерантности в обществе, ее классификация на языках мира, анализ, значение и направление в литературе, взгляды, основанные на культурных и исторических подходах, необходимость развития толерантных подходов в межнациональном диалоге у студентов. Также в разных аспектах рассматриваются различные этнические группы, политические и социокультурные организации.

Ключевые слова: религиозная толерантность, политическая толерантность, убеждения, равнодушие.

Phenomenon of tolerance culture in interethnic communication of students as a pedagogical problem

Abstract: the article reflects the problem of tolerance in society, its classification in the languages of the world, analysis, significance and direction in the literature, views based on cultural and historical approaches, the need to develop tolerant approaches in interethnic dialogue among students. Also, different ethnic groups, political and socio-cultural organizations are considered in different aspects

Key-words: religious tolerance, political tolerance, beliefs, indifference.

ИЖТИМОЙ-АХБОРОТ КОМПЕТЕНТЛИГИНИНГ ТАРКИБИЙ АСОСЛАРИ

Алланиязова М.З.

Нукус давлат педагогика институти

Рақамли технология соҳасида кузатилаётган прогрессив, фаол, динамик ривожланиш тезкор, кескин ўзгаришларга нисбатан жамиятда мобилликни таъминлашни тақозо қилади. Замонавий дунёни мобил қурилма, Интернетсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Жамият ҳаётининг технологиялашувида иккита муҳим жиҳат кўзга ташланади. Биринчи жиҳат, ижтимоий субъектларнинг ахборот технологияларига қарамлиги ва бу қарамликнинг тобора хавфли тус олаётгани, бунинг натижасида анъанавий касалликлар – миопия (узокни яхши кўра олмаслик ёки узокни мутлақо кўра олмасли), астигматизм (буём ва атрофни хира кўриш), сколиоз (умуртқа поғнасининг қийшайиши), XXI асрга хос касалликлар – номофобия, рақамли деменциянинг аҳоли ўртасида кенг тараққалаётгани; иккинчи жиҳат, гиподинамия таъсирида ижтимоий фаолликнинг пасаяётганлиги.

Анъанавий касалликлар – миопия, сколиоз тўғрисидаги маълумотлар кўпчиликка маълум. Шу боис айни ўринда XXI асрга хос касалликлар – номофобия, рақамли деменция хусусида қисқача тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ деб топилди. “Номофобия” тушунчаси “no mobile-phone phobia” иборасидан ҳосил бўлган қисқартма сўз (аббревиатура) бўлиб, ўзбек тилига таржима қилинганда “мобил телефоннинг бўлмаслигидан кўрқув” маъносини англатади. Мазкур тушунча 2010 йилда Британияда мобил қурилмадан фойдаланувчилар билан ўтказилган тадқиқот даврида илк бор қўлланилган. Тадқиқот натижаларининг кўрсатишича, 53 фоиз фойдаланувчилар мобил телефонларини йўқотиб қўйса ёки бирор жойда унутиб қолдирса ёки керакли тармоқ алоқадан ташқарида бўлса қаттиқ ташвишга тушади. АҚШда олиб борилган худди шундай тадқиқот натижалари янада ҳайратланарли аҳамият касб этган: 65 фоиз респондентлар ўз телефонларини ёнларига ёки кроват яқинига қўйиб ухлайди. Синалувчиларнинг ҳар бешинчиси мобил телефонсиз юргандан кўра